

บทที่ 5 บทสรุป

5.1 บทสรุป

รายงานวิจัยฉบับนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาด้านการท่องเที่ยวในประเทศอินโดนีเซีย ทั้งนี้เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์ปัจจุบันของหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวและนำข้อมูลที่ได้รับมาเป็นแนวทางในการบูรณาการวิชาการศึกษาด้านวัฒนธรรมข้ามชาติไว้ในหลักสูตรดังกล่าว โดยได้ทำการทบทวนเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องและกำหนดกรอบแนวความคิดเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบไปด้วยส่วนที่เป็นโครงสร้างของหลักสูตรและส่วนที่เป็นเนื้อหาของหลักสูตร โดยกรอบแนวคิดนี้ได้ถูกนำไปใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับมาจากการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิประกอบไปด้วยข้อมูลที่ได้รับจากการทบทวนเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตรการท่องเที่ยวในมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนหลักสูตรการท่องเที่ยวในระดับปริญญาตรี โดยเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐบาลจำนวนสองมหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเอกชนจำนวนหนึ่งมหาวิทยาลัย จำนวน 7 หลักสูตร เพื่อให้ผลการศึกษาที่ได้รับมีความสมบูรณ์และเป็นกลางมากที่สุด

ดูเหมือนว่าหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวที่เปิดสอนในประเทศอินโดนีเซียจะมีวิวัฒนาการที่คล้ายคลึงกับวิวัฒนาการของหลักสูตรการท่องเที่ยวของหลายๆประเทศดังที่กล่าวไว้ในบทที่สองของรายงานฉบับนี้ เนื่องจากมีจุดเริ่มต้นจากการศึกษาด้านงานโรงแรมในระดับวิชาชีพขั้นต้นที่เปิดสอนในวิทยาลัยอาชีวศึกษาต่างๆ ต่อมาจึงมีการต่อยอดหลักสูตรการศึกษาให้มีความเข้มข้นมากขึ้นเป็นหลักสูตรวิชาชีพชั้นสูงที่สามารถเทียบคุณวุฒิได้ใกล้เคียงกับระดับปริญญาตรี และต่อมาจึงได้มีการนำหลักปรัชญาด้านต่างๆ เช่น เศรษฐศาสตร์ หรือ อุดมคติมาบูรณาการในหลักสูตรดังกล่าวเพื่อต่อยอดไปสู่การศึกษาด้านการท่องเที่ยวในระดับที่สูงขึ้น เช่นระดับปริญญาตรี โท และเอก ซึ่งเมื่อทำการศึกษาเฉพาะหลักสูตรที่เปิดสอนในระดับปริญญาตรีเท่านั้น ทำให้สามารถเข้าใจถึงความเหมือนและความแตกต่างระหว่างหลักสูตรวิชาชีพชั้นสูง และหลักสูตรปริญญาตรีได้ดียิ่งขึ้น

ถึงแม้ว่าหลักสูตรการท่องเที่ยวทั้งสองหลักสูตรนี้จะมีจำนวนหน่วยกิตและระยะเวลาในการศึกษาที่คล้ายคลึงกันในโครงสร้างหลักสูตร แต่ด้วยสัดส่วนของวิชาการและวิชาปฏิบัติการที่แตกต่างกันทำให้ทั้งสองหลักสูตรมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในด้านธรรมชาติของหลักสูตรและความเชี่ยวชาญของนักศึกษา อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนเอกสารที่กล่าวไว้ในบทที่สองทำให้เห็น

ได้ว่า หลักสูตรการท่องเที่ยวของประเทศอินโดนีเซียมีคุณลักษณะและวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่ไม่แตกต่างจากหลักสูตรการท่องเที่ยวที่เปิดสอนในประเทศอื่นๆ ตัวอย่างเช่น หลักสูตรที่เป็นวิชาชีพชั้นสูงที่เปิดสอนในประเทศอินโดนีเซียมีโครงสร้างและเนื้อหาวิชาที่มุ่งเน้นในการเตรียมความพร้อมให้กับนักศึกษาในการปฏิบัติงานก่อนที่จะเข้าสู่การทำงานจริงในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว แต่ในขณะเดียวกันเป็นหลักสูตรที่ส่งผลให้เกิดความขาดแคลนในบุคลากรระดับบริหารเนื่องจากขาดทักษะทางการคิดวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์แบบองค์รวม ในทางตรงกันข้ามหลักสูตรวิชาการคุณวุฒิปริญญาตรีเป็นหลักสูตรที่ถูกพัฒนาขึ้นมาใหม่โดยการบูรณาการศาสตร์อื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการบริหารเข้าด้วยกันกับทฤษฎีการท่องเที่ยวเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับนักศึกษาในการไปทำงานในระดับผู้บริหาร แต่ดูเหมือนว่าโครงสร้างวิชาของหลักสูตรใหม่นี้ส่งผลให้นักศึกษาขาดทักษะและความเข้าใจในการปฏิบัติงานจริง โดยเฉพาะงานระดับปฏิบัติการซึ่งเป็นส่วนงานที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินธุรกิจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จได้

ในส่วนของเนื้อหาของหลักสูตรนั้น จะเห็นได้ว่าเนื้อหาของทั้งสองหลักสูตรประกอบไปด้วยส่วนประกอบสำคัญทั้งสามส่วนตามที่กล่าวไว้ในบทที่สอง ดังนี้ ส่วนที่เป็นเนื้อหาทางวิชาการด้านการท่องเที่ยว (Tourism Knowledge) ส่วนที่เป็นการเสริมทักษะที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร (Relevant generic and industrial skills) และส่วนที่เป็นการแสดงถึงความสามารถในการปฏิบัติงาน (Work competence) (Dean 1999 อ้างใน Ernawati, 2002) แต่อย่างไรก็ตามระดับความเข้มข้นของเนื้อหาในส่วนประกอบทั้งสามส่วนมีความแตกต่างกันไปในแต่ละหลักสูตร ตัวอย่างเช่น ทั้งสองหลักสูตรมีการนำเสนอวิชาที่เป็นความรู้พื้นฐานด้านการท่องเที่ยว (Core Body of Tourism Knowledge) ที่ครอบคลุมทั้ง 7 ด้านเหมือนกัน ตัวอย่างเช่น มีรายวิชาที่สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและคุณลักษณะของการท่องเที่ยว โครงสร้างของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การตลาดการท่องเที่ยว สถิติการท่องเที่ยว การวิจัยและการวางแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามด้วยสัดส่วนวิชาการและวิชาปฏิบัติการที่เป็นไปในทิศทางที่ตรงกันข้าม แสดงให้เห็นถึงความเข้มข้นทางวิชาการของเนื้อหาที่นักศึกษาได้รับในการเรียนแต่ละหลักสูตรมีความแตกต่างกัน

สำหรับส่วนที่เป็นการเสริมทักษะที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรการศึกษา จะเห็นได้ว่าทั้งสองหลักสูตรมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาทักษะที่แตกต่างกันให้นักศึกษาในหลักสูตรของตน อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าทักษะต่างๆที่ทั้งสองหลักสูตรพัฒนาให้กับนักศึกษาของตนนั้น เช่น ทักษะทางภาษา การคำนวณและการคิดวิเคราะห์ จัดว่าเป็นทักษะที่นักศึกษาด้านการท่องเที่ยวพึงมีในการขับเคลื่อนธุรกิจ (Sheldon, et al., n.d.) ทั้งในส่วนที่เป็นระดับปฏิบัติการและระดับบริหาร ในส่วนของทักษะด้านอื่นๆ

ที่นักศึกษาฟังมีนั้น ถึงแม้ว่าไม่ได้ระบุดอกมาเป็นรายวิชาอย่างชัดเจน แต่อาจเป็นไปได้ว่าทักษะเหล่านั้นอาจจะมีการผสมผสานในการบรรยายในทฤษฎีหรือรายวิชาที่เกี่ยวข้อง และส่วนสุดท้ายคือส่วนที่เป็นการแสดงถึงความสามารถในการปฏิบัติงาน จะเห็นได้ว่าหลักสูตรวิชาซีพีให้ความสำคัญแก่การฝึกงานของนักศึกษามากกว่าหลักสูตรวิชาการเนื่องจากมีเป้าหมายในการผลิตบุคลากรระดับปฏิบัติการป้อนสู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยว ในขณะที่หลักสูตรวิชาการไม่ได้ให้ความสำคัญในส่วนนี้มากนักเนื่องจากมุ่งเน้นไปที่การผลิตบุคลากรระดับบริหารมากกว่าปฏิบัติการ

จะเห็นได้ว่าการศึกษาด้านการท่องเที่ยวในระดับปริญญาตรีที่เปิดสอนในประเทศอินโดนีเซียมีทั้งหลักสูตรที่เป็นการศึกษาทางวิชาชีพชั้นสูงและหลักสูตรที่เป็นวิชาการ ทั้งสองหลักสูตรมีความแตกต่างกันในส่วนของโครงสร้างสัดส่วนวิชาและความเข้มข้นของเนื้อหาทางวิชาการที่บรรจุในหลักสูตร ซึ่งความแตกต่างนี้ส่งผลให้หลักสูตรการท่องเที่ยวในประเทศอินโดนีเซียมีจุดอ่อนและจุดแข็งที่แตกต่างกัน ทั้งในส่วนของความรู้ทางวิชาการและทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงานของนักศึกษาเมื่อก้าวเข้าสู่โลกแห่งการทำงานจริง และเนื่องจากวิชาการศึกษามหาวิทยาลัยในบริบทของประชาคมอาเซียนไม่ได้รับการระบุในหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวทั้งสองหลักสูตร เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในอนาคตในการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ผลการศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่า แนวทางการบูรณาการวิชาการศึกษามหาวิทยาลัยในบริบทของประชาคมอาเซียนนั้นสามารถกระทำได้โดยการบูรณาการรายวิชาดังกล่าวไว้ในโครงสร้างของหลักสูตรและในส่วนของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างสถาบันการศึกษาทั้งในระดับและต่างประเทศ และความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐและเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียนให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

ถึงแม้ว่าผลการศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์หลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวของประเทศอินโดนีเซียในครั้งนี้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ตั้งไว้ทั้งสี่ข้อเป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยชิ้นนี้อาจจะยังมีข้อบกพร่องในกระบวนการทำวิจัย ในขณะที่ผลการศึกษาที่ได้รับอาจจะไม่เพียงพอและก่อให้เกิดความไม่สมบูรณ์ของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวของประเทศอินโดนีเซียได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขข้อบกพร่องที่ได้รับจากงานวิจัยชิ้นนี้ซึ่งอาจเป็นประโยชน์สำหรับสำหรับงานวิจัยในรูปแบบเดียวกันนี้ที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต นอกจากนี้ยังได้ให้ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับรูปแบบและมุมมองที่น่าสนใจสำหรับการทำงานวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและสมบูรณ์ไว้ในส่วนท้ายของบทนี้ด้วยเช่นกัน

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัยในครั้งนี้

ข้อเสนอแนะที่อธิบายไว้ในหัวข้อข้างล่างนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของพื้นที่ที่ทราบได้จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริบทของพื้นที่ และแสดงถึงข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นในการทำงานวิจัยครั้งนี้ ซึ่งถ้าได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้นจะส่งผลให้ผลลัพธ์ที่ได้รับจากการศึกษามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ซึ่ง โดยแบ่งออกเป็นสามด้านคือ ด้านศักยภาพของพื้นที่ในรองรับการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างกลุ่มประชาคมอาเซียนในอนาคต ด้านศักยภาพของหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวของประเทศอินโดนีเซีย และแนวโน้มความร่วมมือด้านการศึกษาในการเป็นสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

5.2.1.1 ศักยภาพของพื้นที่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนในอนาคต

ประเทศอินโดนีเซียมีจำนวนแรงงานที่มากเกินไปสำหรับตลาดแรงงานในประเทศและค่อนข้างมีความพร้อมในการเข้าร่วมประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนโดยเฉพาะในด้านการผลิตแรงงานจำนวนมากออกสู่ภาคบริการและธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้กับกลุ่มประชาคมฯ จากการทบทวนเอกสารที่กล่าวในบทที่ 2 จะเห็นได้ว่าประชากรส่วนใหญ่ของประเทศมีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ยากจน และมีจำนวนประชากรเพียง 1 เปอร์เซ็นต์เท่านั้นที่สามารถเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาได้ แต่อย่างไรก็ตามมหาวิทยาลัยเอกชนที่มีเป็นจำนวนมากในประเทศเป็นปัจจัยที่แสดงให้เห็นว่าจำนวนประชากรชาวอินโดนีเซียกลุ่มดังกล่าวมีความต้องการเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษามีสูงมาก และเป็นแรงงานหลักของประเทศเมื่อสำเร็จการศึกษาโดยเฉพาะแรงงานในระดับปฏิบัติการของธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งแรงงานในระดับดังกล่าวนี้อาจมีมากเกินไปสำหรับความต้องการในประเทศ และมีแนวโน้มว่าประเทศอินโดนีเซียสามารถผลิตแรงงานที่มีคุณภาพในระดับปฏิบัติการให้แก่ประเทศอื่นๆที่เป็นสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้อย่างเพียงพอ ซึ่งความสามารถในการผลิตแรงงานในระดับปฏิบัติการที่มากเกินไปสำหรับความต้องการในประเทศนี้อาจจะส่งผลให้ตลาดแรงงานในประเทศอินโดนีเซียไม่มีพื้นที่เหลือสำหรับแรงงานจากต่างประเทศ

แต่ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าในแต่ละปีจะมีจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาบางส่วนที่ต้องการเดินทางไปทำงานในต่างประเทศ เช่น ประเทศสิงคโปร์ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศในแถบทวีปยุโรป ซึ่งจำนวนบุคลากรที่ขาดหายไปนี้จะช่วยให้ส่วนแบ่งในตลาดแรงงานของประเทศอินโดนีเซียมีพื้นที่เหลือสำหรับแรงงานจากต่างประเทศโดยเฉพาะบุคลากรในระดับบริหาร นอกจากนี้การลงไปยังพื้นที่วิจัยทำให้เห็นได้ว่า ประชาชนในประเทศมีทัศนคติที่ดีและมีความยินดีที่จะต้อนรับแรงงานจากต่างประเทศที่อาจจะมีการเคลื่อนย้ายเข้าไปทำงานในประเทศอินโดนีเซียในอนาคต แต่อาจจะเกิดปัญหาทางการสื่อสารขึ้นได้ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ไม่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้ ซึ่งความสามารถในการสื่อสารภาษาบารุฮาซาร์อินโดนีเซียที่นอกเหนือจากความสามารถทางการสื่อสารภาษาอังกฤษอาจเป็นทางออกให้แก่แรงงานจากต่างชาติที่ต้องการไปทำงานในประเทศอินโดนีเซียให้สามารถติดต่อสื่อสารกับคนในประเทศได้อย่างดียิ่งขึ้นเนื่องจากเป็นภาษากลางที่ประชาชนในประเทศใช้ในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน

5.2.1.2 ศักยภาพของหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวในภาพรวม

- ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับโครงสร้างและเนื้อหาของหลักสูตรที่เปิดสอน

การรายงานผลการศึกษาที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 4 แสดงให้เห็นว่าหลักสูตร Diploma 4 เป็นหลักสูตรที่เน้นให้นักศึกษามีความเชี่ยวชาญในด้านการปฏิบัติงาน ส่วนหลักสูตร Strata/Sarjana 1 เป็นหลักสูตรที่เน้นให้นักศึกษามีความรู้ทางวิชาการในสาขาที่ศึกษา ซึ่งหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวทั้งสองลักษณะนี้มีจุดแข็งและจุดอ่อนที่แตกต่างกันตามโครงสร้างวิชาและเนื้อหาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร จะเห็นได้ว่าหลักสูตรการศึกษาระดับ Diploma 4 มีจุดแข็งในด้านการเตรียมความพร้อมให้กับนักศึกษาในการปฏิบัติงานจริงแต่มีความรู้ทางวิชาการในระดับพื้นฐาน ในขณะที่หลักสูตรการศึกษาระดับ Strata/Sarjana 1 มีจุดแข็งในด้านการเตรียมความพร้อมให้กับนักศึกษาในด้านการบริหารและการฝึกวิเคราะห์แบบองค์รวมแต่มีประสบการณ์ด้านการปฏิบัติงานที่ไม่เพียงพอ ซึ่งการมีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานขั้นพื้นฐานที่มากเพียงพอจะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้นักศึกษาเกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และมีความมั่นใจในตัวเองเมื่อต้องไปทำงานจริง ดังนั้นสถาบันการศึกษา/มหาวิทยาลัยที่เปิดสอนในหลักสูตร Strata/Sarjana 1 ควรที่จะสร้างความเข้มแข็งในหลักสูตรของตน โดยอาจจะมีการปรับโครงสร้างและเนื้อหาวิชาของหลักสูตรให้มีความใกล้เคียงกับหลักสูตร Diploma 4 มากขึ้น เช่น การปรับโครงสร้างวิชาจาก ภาคปฏิบัติ 40% และภาคทฤษฎี 60% ให้เป็น ภาคปฏิบัติ 50% และภาคทฤษฎี 50% เพื่อเพิ่มรายวิชาที่มีชั่วโมงปฏิบัติการให้มากขึ้น

โดยอาจจะตัดทอนวิชาเรียนในบางกลุ่มวิชาให้ลดลงและคงไว้เฉพาะวิชาที่จำเป็นต่อการศึกษาในหลักสูตรที่เปิดสอนเท่านั้น หรือกำหนดให้หลักสูตร S1 เป็นหลักสูตรที่มีสหกิจศึกษาเพื่อให้นักศึกษาได้มีโอกาสได้เพิ่มพูนทักษะในการปฏิบัติงานในระยะเวลาที่นานขึ้น นอกจากนี้ กลุ่มวิชาที่บรรจุอยู่ในทั้งสองหลักสูตรควรมีความแตกต่างกัน เพื่อสร้างเอกลักษณ์ของหลักสูตรและเพื่อป้องกันความสับสนที่มีต่อทั้งสองหลักสูตรดังกล่าว โดยควรกำหนดให้กลุ่มวิชาเพื่อการพัฒนาบุคลิกภาพ กลุ่มวิชาเสริมทักษะทางวิชาการ กลุ่มวิชาเพิ่มความเชี่ยวชาญในการทำงาน กลุ่มวิชาปฏิบัติงาน และกลุ่มวิชาชีวิตและสังคม เป็นกลุ่มวิชาที่เปิดสอนในหลักสูตร D4 ในขณะที่กำหนดให้หลักสูตร S1 เปิดสอนกลุ่มวิชาทั่วไป กลุ่มวิชาแกนของคณะ กลุ่มวิชาแกนในหลักสูตรที่ศึกษา กลุ่มวิชาความชำนาญเฉพาะด้าน และกลุ่มวิชาแบบฝึกหัดเชิงวิชาการเท่านั้น ซึ่งวิธีเหล่านี้อาจจะช่วยสร้างความแตกต่างระหว่างสองหลักสูตรได้อย่างชัดเจนขึ้นในขณะที่สามารถผลิตนักศึกษาที่มีทักษะเบื้องต้นที่ไม่แตกต่างกันมากนักแต่มีความเชี่ยวชาญ/ความชำนาญเฉพาะด้านที่แตกต่างกัน

- ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบูรณาการวิชาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม และการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้ามชาติในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่า หลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวของประเทศอินโดนีเซียไม่มีการบรรจุวิชาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมที่เน้นเฉพาะกลุ่มอาเซียนไว้ในหลักสูตร ถึงแม้ว่าจะมีการระบุบางรายวิชาที่มีลักษณะใกล้เคียงกันในหลักสูตร แต่รายวิชาเหล่านั้นเป็นวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมของประเทศตนเอง และบางวิชาเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนรู้ในวัฒนธรรมของหลายๆประเทศในโลกมากกว่าการศึกษาเฉพาะในบริบทของประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียน ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมที่หลายๆสถาบัน/มหาวิทยาลัยดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นในลักษณะของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรระยะสั้นเพื่อให้นักศึกษาได้มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าวเพื่อเพิ่มพูนความรู้และได้รับประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมในประเทศอื่นที่แตกต่างจากตน ซึ่งการร่วมมือในลักษณะนี้มีทั้งแบบเป็นทางการ คือมีการทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างคณะ/มหาวิทยาลัย และแบบไม่เป็นทางการ คือเป็นในลักษณะของข้อตกลงทางวาจา แต่อย่างไรก็ตามมหาวิทยาลัยที่สามารถจัดกิจกรรมดังกล่าวนี้ได้อาจมีจำนวนเพียงไม่กี่มหาวิทยาลัย และจำนวนนักศึกษาที่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวได้อาจมีจำนวนจำกัด เนื่องจากนักศึกษาส่วนใหญ่ของประเทศอินโดนีเซียมีฐานะที่ค่อนข้างยากจนซึ่งเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการส่งเสริมให้นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าวได้

เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของประเทศอินโดนีเซียในการเข้าสู่การเป็นสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน จึงควรมีการสร้างรายวิชาการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมในบริบทของอาเซียนขึ้นมา และบรรจุให้ดังกล่าวเป็นวิชาแกนหรือวิชาบังคับในหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวของประเทศอินโดนีเซียและประเทศอื่นๆที่เป็นสมาชิกในประชาคมอาเซียน ตัวอย่างเช่น การสร้างวิชา “การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมอาเซียน” โดยมีเนื้อหาวิชาที่เน้นในด้านการสร้างความเข้าใจถึงความคล้ายคลึงและแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียน และคุณลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมของประเทศสมาชิกที่มีอิทธิพลต่อการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งเนื้อหาวิชาลักษณะนี้จะช่วยให้นักศึกษาที่จะสำเร็จการศึกษาออกไปเป็นบุคลากรด้านการท่องเที่ยวได้มีความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับคุณลักษณะและวัฒนธรรมของคนในประเทศสมาชิกที่อาจจะมีการเดินทางเข้ามาในประเทศของตนเพิ่มมากขึ้นในอนาคต ซึ่งความรู้ความเข้าใจดังกล่าวนี้สามารถช่วยเปิดโลกทัศน์และสนับสนุนให้เกิดการยอมรับในวัฒนธรรมที่แตกต่างและช่วยให้บุคลากรที่มีความคิด ความเชื่อที่แตกต่างกันสามารถทำงานร่วมกันได้

5.2.1.3 แนวโน้มความร่วมมือทางการศึกษาในการเป็นสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

ความร่วมมือด้านการศึกษาที่ประเทศอินโดนีเซียได้ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นในลักษณะของการร่วมมือกันในระดับคณะวิชาหรือมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนในหลักสูตรที่คล้ายกันระหว่างมหาวิทยาลัยในประเทศอินโดนีเซียและมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ โดยเป็นการจัดกิจกรรมระยะสั้นๆดังที่กล่าวไว้ในประเด็นที่ผ่านมา ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการร่วมมือด้านการศึกษาระหว่างคณะ/มหาวิทยาลัยของประเทศอินโดนีเซียและประเทศในกลุ่มสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เมื่อมีการร่วมมือในระดับแรกนี้ไปสู่ระยะหนึ่งและมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันแล้ว แนวโน้มความร่วมมือที่สามารถเกิดขึ้นได้ในระดับที่พัฒนาขึ้นอาจเป็นการร่วมมือกันระหว่างอาจารย์หรือสถาบันการศึกษาต่างๆในกลุ่มประชาคมอาเซียน ในการร่วมพัฒนาหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยว การทำวิจัยร่วมกัน เขียนบทความ และเขียนตำราร่วมกัน ภายใต้บริบทของอาเซียน ซึ่งอาจเป็นการต่อยอดในการร่วมกันพัฒนาหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวภายใต้บริบทของอาเซียนเองได้

นอกจากนี้ ยังมีแนวโน้มว่าความร่วมมือด้านการศึกษาอาจเกิดขึ้นได้จากการร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาหลักสูตรการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ามีองค์กรภาครัฐ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ หรือกรมการศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นองค์กรกลางในการเริ่มต้นและกระตุ้นให้องค์กรอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเกิดความร่วมมือดังกล่าวขึ้น ซึ่งความร่วมมือที่เกิดขึ้นระหว่างองค์กรต่างๆ เหล่านี้ อาจจะทำให้ในระดับเบื้องต้นโดยการจัดประชุมร่วมกันเพื่อปรึกษาและพิจารณาหลักสูตรการท่องเที่ยว ทั้งในส่วนที่เป็นโครงสร้างและเนื้อหาของหลักสูตร และส่วนที่เป็นการกำหนดคุณสมบัติมาตรฐานหรือศักยภาพของบุคลากรที่เป็นที่ต้องการของภาคธุรกิจ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศอินโดนีเซียและในประเทศสมาชิกอาเซียน ซึ่งผลที่ได้รับจากการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวที่เปิดสอนในประเทศอินโดนีเซีย โดยเฉพาะหลักสูตร Diploma 4 เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมให้นักศึกษามีความสามารถในการปฏิบัติงานบริการ โดยเฉพาะด้านงานโรงแรม ดังนั้น ขั้นตอนแรกในการเริ่มต้นความร่วมมือระหว่างองค์กรต่างๆ ได้ อาจจะเป็นการกำหนดมาตรฐานความรู้และทักษะการปฏิบัติงานโรงแรมที่พนักงานในระดับปฏิบัติการพึงมี ที่สามารถตอบสนองความต้องการของธุรกิจโรงแรมในประเทศอินโดนีเซียและในประเทศสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้

นอกจากนี้ ความร่วมมือทางการศึกษาด้านการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมอาเซียนจะสำเร็จไปได้ด้วยดีหากได้รับความร่วมมือในมิติต่างๆ ดังนี้

- 1) มิติที่เป็นความร่วมมือภายในประเทศ โดยความร่วมมือภายในประเทศควรเป็นในลักษณะของการร่วมกันพิจารณาและพัฒนามาตรฐานทางการศึกษาด้านการท่องเที่ยวของประเทศโดยรับฟังข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นจากกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดหลักสูตรทั้งจากภาครัฐและเอกชน คือ กระทรวงศึกษาธิการหรือหน่วยงานภาครัฐที่กำหนดนโยบาย/แผนการศึกษา และควบคุมการนำไปใช้ สถาบันการศึกษา/มหาวิทยาลัยในฐานะที่เป็นผู้ผลิตบุคลากรออกสู่ตลาด ตัวแทนนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่และที่จบการศึกษาไปแล้ว สมาคมธุรกิจต่างๆ ที่เป็นผู้ใช้ผลผลิตของสถาบัน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวได้ถูกพัฒนาขึ้นมาในทิศทางที่สามารถตอบสนองความต้องการของทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องได้ นอกจากนี้ความร่วมมือที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ในระดับประเทศแล้ว กลุ่มเหล่านี้ควรที่จะมีการเลือกตัวแทนระดับประเทศในการสร้างความร่วมมือกับต่างประเทศด้วย

- 2) มิติที่เป็นความร่วมมือระหว่างประเทศ ในมิตินี้ความร่วมมือที่เกิดขึ้นควรเป็นในลักษณะของการประชุมร่วมกันอย่างเป็นทางการระหว่างตัวแทนจากประเทศต่างๆที่เป็นสมาชิกประชาคมอาเซียน เพื่อร่วมกันพิจารณาและสร้างมาตรฐานทางการศึกษาด้านการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และมีมาตรฐานเดียวกัน นอกจากนี้ ความร่วมมือในลักษณะของการเป็นพันธมิตรระหว่างองค์กรที่มีลักษณะการดำเนินการที่คล้ายคลึงกัน เช่น ความร่วมมือระหว่างกระทรวงศึกษาธิการ/หน่วยงานด้านการศึกษาของประเทศอินโดนีเซียและของประเทศสมาชิกประชาคม ความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา/มหาวิทยาลัยในประเทศอินโดนีเซียและในต่างประเทศ และความร่วมมือระหว่างสมาคมธุรกิจของประเทศอินโดนีเซียและของประเทศสมาชิกในประชาคมอาเซียน ทั้งที่เป็นความร่วมมืออย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ อาจจะสามารถช่วยให้กลุ่มต่างๆเหล่านี้สามารถแบ่งปันความรู้ หรือวิทยาการที่ทันสมัย และเป็นประโยชน์ต่อกันได้อย่างสะดวกและรวดเร็วขึ้นด้วย

5.2.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ถึงแม้ว่าการศึกษาค้นคว้านี้จะได้รับการออกแบบมาเพื่อให้เป็นงานวิจัยที่สามารถรวบรวมข้อมูลที่จำเป็นและมีความสำคัญต่อการตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาที่ได้รับจากงานวิจัยในครั้งนี้ อาจจะมีเนื้อหาที่ยังไม่สมบูรณ์เพียงพอ เนื่องจากข้อจำกัดที่เกิดขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นในการเสนอแนะวิธีการต่างๆที่สามารถลดข้อบกพร่องหรือข้อจำกัดที่เกิดขึ้นจากงานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เพื่อให้เกิดการแก้ไขในงานวิจัยที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้เพื่อให้ได้งานวิจัยที่มีความสมบูรณ์และครอบคลุมประเด็นต่างๆที่สำคัญมากยิ่งขึ้น

5.2.2.1 ติดตามผลการพัฒนา/ปรับปรุงหลักสูตร

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาที่มีระยะเวลาในการศึกษาที่ค่อนข้างจำกัด ดังนั้น การศึกษาครั้งต่อไปที่จะเกิดขึ้นในอนาคตควรที่จะเป็นการวิจัยในลักษณะเดิมแต่มีความต่อเนื่อง เช่น ทำการวิจัยทุก 4 ปี เพื่อให้มองเห็นการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรต่างๆที่เปิดสอนในประเทศว่ามีการเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรหรือไม่ แนวโน้มหรือทิศทางของวิชาที่เปิดสอนเป็นเช่นใด ซึ่งวิธีการนี้ยังช่วยให้ผู้วิจัยสามารถคาดเดากระแสนิยมของรายวิชาที่เปิดสอนได้ด้วย

5.2.2.2 การศึกษาสถานการณ์หลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวจากกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กับหลักสูตรดังกล่าว

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสำคัญต่อมุมมองของผู้ที่มีหน้าที่ในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาในมหาวิทยาลัยเท่านั้น ข้อมูลที่ได้รับจึงเป็นมุมมองที่เกิดขึ้นจากบุคคลเพียงกลุ่มเดียว ดังนั้น เพื่อเป็นการลดความลำเอียงและเพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัยชิ้นต่อไป การศึกษาที่เกิดขึ้นจึงควรที่จะศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์หลักสูตรการท่องเที่ยวโดยทำการรวบรวมข้อมูลที่เป็นมุมมองของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักสูตรการศึกษาที่มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น ทั้งจากองค์กรภาครัฐที่อยู่ในฐานะผู้ผลิตหลักสูตร เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศึกษา ระดับอุดมศึกษา และสถาบันการศึกษา และบริษัท/ธุรกิจต่างๆในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่อยู่ในฐานะผู้ใช้ผลผลิตของหลักสูตร เช่น ธุรกิจโรงแรมและที่พัก ธุรกิจบริการอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจขนส่ง ธุรกิจบันเทิง และธุรกิจการท่องเที่ยว มุมมองที่เกิดขึ้นระหว่างทั้งสองกลุ่มอาจมีความเหมือน/แตกต่างกัน ซึ่งผลการศึกษาที่ได้รับน่าที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยวให้มีความทันสมัยและสามารถตอบสนองความต้องการของธุรกิจต่างๆในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้เสมอ

5.2.2.3 ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างมุมมองของมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยอาชีวศึกษา

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสำคัญกับการศึกษาในระดับปริญญาตรีเท่านั้น ข้อมูลที่ได้รับจึงเป็นเพียงมุมมองของอาจารย์ที่สอนในมหาวิทยาลัยเท่านั้น ดูเหมือนว่า มุมมองของอาจารย์ที่สอนในวิทยาลัยอาชีวศึกษา โดยเฉพาะในหลักสูตรวิชาชีพชั้นสูง (D4) ก็มีความสำคัญไม่ยิ่ง

หย่อนไปกว่ากัน เนื่องจากเป็นหลักสูตรที่เทียบเท่ากับการศึกษาในระดับปริญญาตรี ดังนั้น การศึกษาสถานการณัหลักสูตรการท่องเที๋ยว โดยเปรียบเทียบมุมมองของอาจารย์ที่สอนในระดับ มหาวิทยาลัยและอาจารย์ที่สอนในวิทยาลัยอาชีวะศึกษา อาจช่วยให้ได้รับข้อมูลเพิ่มเติมและมีความ สมบูรณ์เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในส่วนของรายละเอียดเกี่ยวกับโครงสร้างวิชา กลุ่มวิชา และเนื้อหา รายวิชา ซึ่งผลการศึกษาที่ได้รับอาจมาใช้ประโยชน์ในการปรับปรุง/พัฒนาหลักสูตรให้มีความ เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

5.3 สรุป

บทนี้ได้สรุปเนื้อหาที่สำคัญที่ได้อธิบายไว้ก่อนหน้านี้นี้ในบทที่ 1 – 4 โดยได้อธิบายอย่างสั้นๆถึง ความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาในครั้งนี้ วิธีการที่ใช้ในการศึกษา และผลการศึกษาที่ ได้รับ รวมทั้งได้มีการระบุประเด็นปัญหาที่ค้นพบในงานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ พร้อมทั้งได้แนะนำวิธีการที่คาดว่า น่าจะเป็นทางออกหรือวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นสำหรับการปรับปรุง และพัฒนาหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที๋ยวภายในประเทศอินโดนีเซียเอง และสำหรับการ ประยุกต์ใช้หลักสูตรดังกล่าวนี้ในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนในอนาคต นอกจากนี้ ในส่วนท้ายของ บทยังได้นำเสนอข้อแนะนำสำหรับการทำงานวิจัยครั้งต่อไปในอนาคต โดยเสนอแนะให้มีการทำวิจัย ในรูปแบบเดิมแต่เพิ่มระยะเวลาหรือความถี่ในการทำงานวิจัยอย่างต่อเนื่อง ให้ศึกษากลุ่มผู้มีส่วน เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้น และทำการศึกษาเปรียบเทียบหลักสูตรวิชาซีพชั้นสูง (D4) ที่เปิดสอนใน มหาวิทยาลัยและในวิทยาลัยอาชีวะศึกษา เพื่อศึกษาถึงความเหมือนหรือความแตกต่างที่อาจเกิดขึ้น ได้ ทั้งนี้เพื่อนำผลที่ได้รับไปปรับปรุง/พัฒนาหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที๋ยวของประเทศ อินโดนีเซียให้มีความเข้มแข็งขึ้น